

REDACTIA:
și
ADMINISTRAȚIA:
Batthyányi utca Nr. 2

Arietoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunii.

Concursuri, inserțiuni precum și taxele de Abonament se trimit administrațiunii tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECA.

PREȚUL
ABONAMENTULUI:
PENTRU
AUSTRO-UNGARIA:
Pe un an: 10 cor.
Pe 1/2 an: 5 cor.

PENTRU ROMÂNIA ȘI
STRĂINĂTATE:
Pe un an: 14 franci.
Pe 1/2 an: 7 franci.

Telefon pentru oraș și
comitat Nr. 266.

Cu numărul de față se încheie abonamentul pe anul 1907. Pentru reînnoirea abonamentului apelăm și pe mai departe la onorații abonați, observând, că restanțierilor sistăm trimiterea și foaia n'o tipărim în mai mulți numeri decât numărul abonaților cari sunt în ordine cu solvirea.

De încheierea anului.

În cursul vremii și în depărtarea zilelor, pe cari le înșiră sortile la răbojul nostru, iată împlinit încă un an, de muncă ori de pregătiri de fapte ori așteptări, împlinite ori neîmplinite sau chiar dispărute în neant...

Bucurii și supărări, câte nuanțe și de câte categorii, n'au încercat, n'au sbuciumat ori încălzit ori desamăgit, atâtea ș'atâtea suflete!

Catastiful lor s'a încheiat: și nu e, credem, fără folos, a arunca o ochire, peste resfiratele file, ale lui.

Am zis, resfirate!

Resfirate pot fi numite filele, pe cari s'au scris momentele de importanță din viața noastră, a poporului nostru, aproape pe toate terenele, în anul ce se încheie acum.

Ne-am plâns nu odată de îndărătnicia unor obștii mai ales sub raportul cultural, — apoi alte dați, cu toată veselie inimii luat-am cunoștință de lucruri de bine, de munca, fapte doveditoare de bune porniri, și deșteptătoare de speranțe temeinice, pentru înaintare.

Și când ne venea vre-o veste bună și din părți uitate; când din altele scăpărări de lumină nouă s'a văzut, scăpărări pornite spre deșteptarea din somnul întunecos, a unor elemente ce păreau a fi cu totul fără de vlagă: cu bucurie și surprindere graiul nostru a grăit de ele...

Și apoi, durere și zbulucium au pricinuit sufletului nostru și vești de cădere și prăpăd, ce nu lipsește nicicând, din slabele întocmiri omenesti.

Toate acestea sunt par'că file resfirate, din cartea vieții noastre, de pe anul ce trecu.

Ici întruniri agricole, și dezvoltare mândră, pe terenul economic; dincolo însoțiri economice și financiare; dincolo neorânduiești școlare, dincoace mândrie de lumină și demnitate; ici lipsă de ajutor dincolo prisos de dar... toate acestea dovedesc, o resfirare a întregii noastre vieți.

Lipsa unei centralizări de forțe, educative, pentru a putea ridica întreagă populațiunea la aceeași înălțime pe care o cere timpul prin care trecem, care cere tot mai multe destoinicii celor chemați la viață, se simte în maeifestările noastre de orice natură, și vremea ce vine, s'ajute va trebui la concentrare și întărirea centrelor conducătoare.

Din filele răsfirate se va lega anul istoric 1907, care cu toată sporadica muncă, resfirată, va vorbi viitorimii despre lucruri bune, pe cari le-ă pregătit pentru anii ce vin, în desfășurarea puterii sale pe calea culturală și sufletească a poporului nostru, acest an, prin munca aproape a celor mai multe din centrele chemate a respira lumină.

Intârziatilor: *sit venia*, — și să se înoiască în puteri de muncă și înaintare pe viitor!

Evoluțiunea și depravaționismul.

— Urmare. —

Sacramentul pocăinței prin condițiile sale formale în degetează ideea fundamentală, care nu e alta decât lepădarea conștiinței individuale prin un avânt spiritual, căci penitentul până nu-și ia un sbor spiritual spre țânta sa finală și spre principiul homogen al vieții sale, el nu se pleacă, nu se închină, nu ingenunche, nu varsă înaintea spiritualului conținutul

conștiinții sale, prin care omul spiritual se rădăcă și se coboară.

Trupul lui Isus Hristos fiind simbolul și prototipul — model, cum creștinul prin lepădarea boldului sensual are să trăiască spiritual, și sângele, ca simbol al vieții fizice, vărsat pe cruce fiind ilustrarea tezei „cel ce-și pierde viața sa, adică accentul conștiinței individuale, își mântuie sufletul”, sacramentul eu haristic prin ideea fundamentală a învierii spirituale în viața pamântească ne conduce la viața cea de veci petrecută în uniune cu Dumnezeu, spiritul suprem.

Analiza sacramentelor, a sacramentaliilor și a întregului cult religios, făcută pe baza ideii fundamentale dovedește cu cea mai clară evidență, că trezirea vieții spirituale spre combaterea furtunei sensuale, ca o reacțiune senzorică la motivele externe, este scopul final al tuturor instituțiilor soterice.*). Scopul lor final deci nu poate fi altul decât trezirea și întreținerea aceluia princip moral în lăuntrul nostru, care prin o gravitare religioasă spre Dumnezeu modelul ideal etic ne ține curăți și în viața morală, analog cum curățenia trupului aduce și sănătate organismului. Viața morală și imorală, virtutea și păcatul fiind punctele foculare din elipsa vieții intelectual-morale a întregii omenimi, de aceea spiritul speculativ din toate timpurile s'a ocupat intensiv de acest problem metafizic, și după profunditatea noetică în misterul ordinii fizice și morale, după pătrunderea metafizică a vieții sufletești și a raportului psihofizic totdeauna au fost și rezultatele explicative: unele sensualistic-empirice, altele intelectual-etice.

Astfel vechiul parzism reduce păcatul la Arihman, zeul întunericului, care stăpânește lumea prin demonii săi numiți — deros. Zoroastru (sec 8) modulează acest empirism prefăcând pe Arihman într'o figură intelectual etică. Brahmanismul îl reduce la Mara de wa raia (spirit rău). Plato la principiul cel rău, monoteismul iudaist la Satan ca princip de desbinare etică religioasă.

Această generală conștiință despre păcat demonștră, că omenimea l-a cunoscut ca o notă disarmonică, iară diverse teorii, că ea totdeauna s'a gândit la explicarea sa, care după relevările aduse fără de psihologie și metafizică nu este posibilă, pentru că nu faptă concretă, care după împrejurări poate fi bună și rea, sau despre ap. Paul permisă dar fără folos, ci Indemnul intern imprimă acțiunii caracterul etic.

Acest metod interpretativ ne conduce la rezultatul indiscutabil, că păcatul nu vine de afară din lumea concretă, în sine bună și perfectă creată pentru om spre conducerea indirectă la plinirea misiunii sale finale, nici dela un oarecare princip estern impus, care ne-ar stăpâni contra voiei noastre, ci mai vartos el se naște în lăuntrul omului din sensualitatea dominantă numai prin slăbiciunea și lipsa de viață spirituală, pe care în mod liber o slăbim, putând tot așa de bine în mod liber a o struni.

*) Iacob 1. 27.

II.

Cauza psihofiziologică, pentru care viața spirituală e mai puțin accentuată decât boldul sensual.

După relevările aduse omul are o misiune curat fizico-animalică, spre a cărei plinire el dispune de o inteligență adecvată, și alta spirituală pentru care este dotat cu rațiune, ce-l deosebește de animal. Misiunea spirituală presupune ideea supremului bine, permissional fundamentată pe capacitatea rațiunii și pe cea estetică pentru indeile „frumos și plăcut, fără de cari omul de aceea n'ar putea abstrage ideea etică a binelui, pentru că ele obiectiv ne conduc la admiterea unei rațiuni supreme și subiectiv ne deosebesc de ființele neraționale. Postulatele misiunii fizice ce au ca procuror natural voința fizică, care sub forța complexă a sensului comun, întreținut și alimentat de rezultanta etatului organic, pretinde în tot momentul drepturile sale spre conservare. Misiunea spirituală are ca reprezentant naturala gravitație a spiritului nostru spre Dumnezeu, spiritul universal și principiul său homogen. Aceasta voință superioară, care rezultă din firea spiritului întocmai ca gravitația din firea materiei inerte și ca espanzivitatea din firea aerului atmosferic, îngrijește în mod natural de procura misiunii spirituale și de aceea zice ap. Paul, că gințile, cari n'au o lege pozitivă, din firea lor internă fac cele ale legii. (Rom 2. 14). Precum animalul spre viața sa dispune de *voluntatea naturală* și de *intelect*, cari stând în cea mai intimă coingerență fac la olaltă *instinctul* animalic, analog cu același scop și despre aceeași lege permanentă a unității și armoniei ordinii naturale cu cea morală, și *spiritul omului* se compune din *voință* și *rațiune* puse prin planul etern într'o coningerență și într'un raport atât de intim, încât aceste două constitutive ale spiritului nu se dau fizic ci numai metafizic deosebite și anume după acțiunile lor specifice. Forța, care acclamă postulatele fizice zace în lăuntrul corpului nostru ca *sens comun*, fundamental pe simțul stărei bune sau rele, pe când forța postulatului spiritual este capacitatea abstracțiunii, care numai prin potențialitatea sa rezidează în fantazia omului, dară obiectele despre cari ea culege, zac tot afară de om, în lumea materială a misiunii fizice, care ne ferează de sine și preocupă în tot momentul.

(Va urma.)

Necesitatea lucrării armonice între biserică și școală.

— *Disertațiune citită în conferința învățătoarească tractul Buteni, ținută în Dieci* —

„Voiește și vei putea,
luminează-te și vei fi!”

Cunoașterea firii proprii a fost și rămâne una din virtuțile celea mai de căpetenie ale omului. În măsură potențată e acest adevăr cu referință la statul preotesc și învățătoresc. Este absolut necesar ca să-și cunoască fiecare oficiul său, puterile și scăderile, căci numai

astfel poate câștiga o orientare reală și sigură despre puterea facultăților sale fizice și spirituale.

Ori-ce întreprindere devine un făt mort dacă nu stă în legătură și proporție cu ceea ce suntem în stare a realiza. Multe din mizeriile ce se descarcă asupra noastră provin de acolo, că ne apucăm de lucruri separatiste ce apoi nu le putem duce la îndeplinire, pentru că nu stau în proporție dreaptă cu forțele noastre, până când dacă am lucra în armonie, am obține rezultatul dorit.

Un om luminat și în curat cu cea ce este și poate realiza, nu va umbla de capul său, schiopătând și alunecând în întunec, ci sigur va călca cu pași rezoluți și bine cumpețiți pe calea cea grea a vieții sale. Tot astfel trebuie să facă mai ales preotul și învățătorul român ca conducători conștiinței de chemarea lor.

Temelia societății omenesti este biserica și școala. Aceste două așezăminte religioase sunt paladiul neamului nostru românesc mult prigonit în trecut și prezent. Aceste regulează după anumite legi și norme bine stabilite și cumpețite viața noastră și a societății întregi. Fără biserica nu poate exista ordine și moralitate publică. Organul luminător al corpului este ochiul, iară unni neam este biserica și școala, a zis un luminat biserican al timpului nostru. „De va fi ochiul tău curat, tot corpul tău va fi luminat dară de va fi ochiul tău tulbure, tot corpul tău va fi întunecat”, a zis dumnezeescul învățător. „Deci dacă lumina, care este în tine este întunec, întunecul oare cât de mare va fi?” (Matei VI. 22).

Ca biserica și școala noastră să-și poată împlini misiunea lor, trebuie să se bucure de tot spriginul, îngrijirea și conlucrarea noastră armonică. Soartea neamului nostru este legată de biserică și școala sa, împreună au trăit, trăesc azi.

Noi așadar viețuim prin urmașii nostri. Cea mai mare îngrijire datorim creșterii religioase a acelor. Legătura naturală între părinți și copii se întărește prin cultivarea acelor. Părinții buni și adevărați trăiesc pentru pruncii lor. Ci au datorințe mari, trebuie înainte de toate să-i crească în frica Domnului, care este începutul înțelepciunii.

Marele filosof Platon atribuie o mare parte a păcatelor la neștiință; iar Pavel apostolul ginților zice: „Cum vor crede de nu li se va vesti? Pentru aceea a zis și înțeleptul Solomon (Pcov. XX. 6.): „Învăță copilul calea pe care trebuie să umble și când va îmbătrâni nu se va abate dela ea.”

Mai mult însă decât vorba folosește fapta, caci zice sf. scriptura: că fiii văzând faptele cele bune ale părinților, se vor sili a face asemenea sau și mai mult. Trebuie deci nu numai cu învățătura a-i lumina, ci și prin exemple frumoase și laudabile a-le arăta calea bună și potrivită de urmat în viață. Poate fi ceva mai rușinos decât că păstorii să scandalizeze păstoriții lor, precum și învățătorul elevii săi, prin purtarea și exemplul lor. Trebuie deci să grijim că urmașii să nu devină judecătorii nostri.

Poporul auzind învățăturile cele bune și folositoare precum și văzând faptele cele frumoase și mărețe ale conducătorilor firești, vor asculta de glasul lor. Unde preotul este luminat și tinde a se lumina neconștient, unde el este lipsit de patimă și se afirmă drept părinte al poporului, unde preotul nu se mărginește numai la prevederea poporului cu cele spirituale, ci să se îngrijească și de promovarea bunăstării materiale a credincioșilor sei, prin înființarea de așezăminte folositoare cari contribuiesc în mare măsură la

rădicarea bisericii și a școlii acolo e și ajutorul lui Dumnezeu. Unde el cu cuvântul și cu fapta dovedește râvnă apostolică, numită vocațiune preoțască și el e cu adevărat păstorul cel bun care „și pune sufletul pentru oi” — acolo în comuna aceea trebuie să și urmeze binecuvântarea și darul lui Dumnezeu.

Unde și învățătorul e pătruns de același duh, lucrând mână în mână cu preotul, împlinindu-și datorințele sale cu toată scumpătatea, luminând poporul în toate acțiunile sale, acolo sporul spre bine se face îndoit mai ușor și mai desăvârșit. Și unde se mai găsească și alți făcători cu minte luminată și tragere de inimă pentru așezămintele noastre, — acolo nime și nimica nu se mai poate împotrivi înaintării și buneii stări mult dorite de toți.

Conducătorii comunelor noastre adevărați preoții și învățătorii cu alți factori de bine au datorința morală să trăiască în cea mai perfectă armonie în toate gândirile și acțiunile lor. Ei sunt chemați să împlinească un apostolat în înțelesul strict al cuvântului.

În lături deci cu duhul cel rău al neînțelegerii. Legăturile sfinte și firești ce trebuie să domnească între biserică și școala noastră, prin duhul înțelegerii armonice, acele să le întărim. Apărați cu bărbăție deci acestea cetăți ale mântuirii și scapării noastre. Feriți-vă sufletul și cugetul vostru, fraților, de învățăturile și obiceiurile perverse, cari inveniează și nimicesc ce au avut părinți și ce avem noi mai scup ochilor nostri.

Vă arat pericolul și vă îndemn la pândă și chem nu cu cuvintele mele, ci cu cuvântul cel sfânt al aceluia, care ne-a pus și ne-a poruncit, ca să vestim cuvântul, cum și dînsul l-a vestit oamenilor; și care a zis: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzând faptele voastre cele bune să preamărească pe tatăl nostru cel din ceruri.”

Să lucrăm dar în cea mai perfectă armonie, în deplină cunoștință de cauză, pentru desăvârșirea binelui poporului ce păstorum, și nu va întârzia darul lui Dumnezeu.

Luminarea poporului și bunăstarea lui morală și materială sevărsite cu conlucrarea armonică a preotului și învățătorului vor înălța vaza binefăcătorilor lui. Numai un popor înălțat sufletește și materialicește va înbunătăți sigur și el soartea celor ce au jertfit pentru el. Premiind aceste și rugându-vă să le primiți cu acea dragoste și considerare cu care eu le-am scris, ca un smerit lucrător în via Domnului, încheiu cu vechiul proverb latin „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.”

Alexandru Nica.

preot gr. ort. rom.

Copilul și biserica.

Dumnezeu a binecuvântat familia primă, zicând: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul” (M. c. I. v. 28). Neamul omenesc dela aceasta binecuvântare în decurs de mii de ani s'a sporit imens, s'a estins peste tot pământul. De atunci viața e o schimbare eternă, un popor dispăre, fiind slăbit de vremuri și moravuri stricate; altul apare cu înnoite puteri, omul se naște, trăiește, apoi moare, dând locul său altuia.

Ce este omul? Moise îl numește „chipul lui Dumnezeu”, căci e făcut după chipul și asemănarea lui. Filosofii cei mai vestiți ai veacurilor îl numesc

pe om în felurite chipuri, prin care însă nu răstoarnă ei zisa lui Moisi, ci arată numai micimea, neputința omului față de Dumnezeu. Plato îl numește „animal cu două picioare fără pene“, Homer „frunză vestețită de arbor“ Jov „fiul pulberei“, Cicero zice, că omul e „animal cu minte“, iar Schiller îl numește „primul între vermi“.

Ce este copilășul? Pretenul îngerilor, o făptură gingașă a lui Dumnezeu, căci nimic nu e mai nepuținios decât noul născut, căruia îi trebuie cea mai mare grijă până ce crește și se întărește. E oglindă curată, în care părinții își văd chipul lor întinerit, așa zice Anthusa, mama lui Joan gură de aur, către fiul său: „Fiul meu! în suferințele văduviei mele numai o bucurie am avut, că în chipul tău totdeauna am aflat chipul tatălui tău“.

Noul născut e bucuria prezentului, un prevestitor de mai bună soartă, speranța părinților, că vor găsi în ei bucurie. Așa zice Lamech, când i sa născut Noe: „Acesta ne va mângâia pe noi în lucrarea noastră, și în osteneala mânilor noastre pe pământul, pe care l-a blăstămat Iehova.“

Istoria dovedește, că noi născuți în evul vechiu și mediu erau înafară de lege, erau unelte fără valoare, atârnațoare numai de placul și caprițiul părinților, cari făceau cu ei ce voiau, fără să fie răspunzători legii. Plato scrie: „Muierele și pruncii sunt averea bărbaților.“ Athenophanes îi dă acel sfat lui Alexandru cel Mare, să-și aprindă de făclie un prunc înmoiat în rășină, până ce va fi în scaldă. Macrobius scrie, că împăratul August când a auzit că Irod de temerea că-și va perde tronul și pe fiul său l-a omorât, a exclamat „Mai voire-aș să fiu cânele, decât copilul lui.“ Chosive împăratul Persilor primea în tribut dela împăratul Herachie 1000 de fete. Arpad — între darurile trimise lui Zalán, îi dă și 12 fete, Achilles omorî pe mormântul pretenului său Patroclu doisprezece copii. În Mexico sacrificau copii zeilor, asemenea și Feni-cienii lui Moloh și Astartei.

Biserica creștină le vine întru ajutor primăoara noilor născuți. Biserica și Statul lupta, ca să fie recunoscute drepturile lor și pedepsesc aspru pe toți, cari păcătuiesc în contra lor. Pe lângă toate măsurile întrebuintate încă și în timpurile de față se lătesc multe rele în contra lor.

În locuri, unde religiunea creștină nu e cunoscută, tot acele stări barbare domnesc și în prezent, ca în trecut. În Hollandia Nouă de moare mama, care a născut, îngroapă cu ia și pe noul născut. Chinezii le lapădă, ca pe niște fructe necoapte, dacă femeea naște tot fete; le omoară, în nădejdea, că acesta va fi mai bun leac, ca să i-se nască fiu. Turcii alungă tot la al șaselea an pe muieri cu prunci cu tot.

Neguțătoria de prunci eră foarte lăpădă la toate popoarele antecreștine, ba să găsească și acum mulți, cari se ocupă cu lucrul acesta. Ca să pună stavilă acestui lucru deavolesc, soțietatea și statul lucrează

din răspuțeri, pedepsesc aspru pe cei ce greșesc, însă e greu, ca acest rău să fie cu totul desrădăcinat.

În toate timpurile, noii născuți sunt tratați de unii din omenime fără milă. Aceasta nemilă și răutate față de ei o descrie foarte frumos Zola în opul sau „Fecundité“.

Acum sunt opriți de legi. La Israiliteni nu era lipsă de apărare, căci la Izrailiteni erau o binecuvântare pruncii mulți. În dreptul roman Iulius Paulus își ridică primaoară cuvântul în favorul lor, zicând, că „nu numai acela omoară, care își omoară pruncul, ci și acela, care îl lasă să moară de foame, sau îl pune să peară“. În secolul IV. Constantin cel Mare gândește primaoară de pruncii lăpădați. Papa Inocențiu (1204) zidește în Roma casă de asil, fiindcă din Tibru scoteau mulți noi născuți morți, aruncați fiind de părinți în apă. Franța după 150 de ani imitează fapta, înființând mai multe case de asil; mult a lucrat în aceasta direcție sf. Vincențiu din Paula, prin a cărui indemn Ludovic al XIV. ridică multe azile, din casul, că noii născuți erau puși și lăpădați pe ulițe.

Iacobinii, după ce e proclamată Franța de republică, hotărăsc, că e dator statul a ajutora familia cu mai mulți prunci, a crește și a face om pe fieștecare nou născut aflat, folositor patriei, căci ei sunt orfanii statului.

Religiunea creștină față de noii născuți a încălzit inimile oamenilor; s'a găsit în biserică o mamă bună, care îi adăpostește și scutește. Biserica vede chipul lui Dumnezeu în fiecare, nu lasă ca să-l omoare, ci-l crește, ca chiar și în trupul defoctuos, cu atât mai mult să înflorească frumșeța sufletului.

George Vereș.

Din trecutul nostru cultural.

(Urmare.)

Papiu Ilarian (1828—1879) este, ca și Tr. L. un om învățat din Ardeal, care a trecut în România, unde s'a validat pe terenul justițiar, având studii din Italia (Pavia). Pe terenul literar a scris „Istoria Românilor din Dacia Superioară“ (1851), „Tesaur de monumente“, revistă istorică (3 vol.) și un foarte frumos studiu, despre „Viața și operele lui George Șincai“.

Simeon Bărnuțiu (1808—1864) este încă unul din oamenii distinși pe cari i-a dat școala din Blaj. Născut în Bocșa-română, revoluțiunea din 1848 îl prinde ca profesor la Blaj, unde fixează într'un discurs istoric, revendicările poporului românesc din Ardeal.

Ulterior face studii juridice la Viena și Padua, apoi e chemat și merge la universitatea din Iași, ca profesor de dreptul public și natural.

Operele sale sunt: *Dreptul natural privat* (1868), *Dreptul ginților*, *Doctrina constituțiunii*, *Constituțiunile statelor principale și Dreptul public al Românilor* (1867).

La publicarea acestei din urmă lucrări, cu un caracter oarecum anahronistic, s'a ridicat criticul juni-

mist, începând cu studiul „Contra școalei Bărnuțiu“, campania „Direcții noi“, în lupta desfășurată în viața culturală și liter., română, între tradiționali și progresiști.

Aron Pumnul (1818-66) născut în Cuciulata, țara Făgărașului, studiând filosofia, la 1847 ajunge profesor la Blaj. După evenimentele din 1848 trece în Bucovina¹⁾ (că mulți alții în România, plecând din Blajul stăpânit când de câte-un Bob, când de câte-un Leményi) unde ca profesor de limba și literatura română la gimnaziul din Cernăuți, a deșteptat iubirea limbii și sentimentul românesc²⁾. A scris multe lucrări, rămase în mare parte în manuscrise. Mai important e „Lepturariu românesc“ (Carte de cetire, în 6 volume). El este un aderent al etimologismului, avându-și teoria sa specială exagerată, în ce privește selecțiunea și formarea cuvintelor românești. Exemple: *explicăciune*, *formăciune*, și, ca mai sus *leptura* în loc de *lectură*. ș. a.

Ioan Budai Deleanul contriporan și preten al lui P. Maior, om învățat și cu talent poetic, deși a terminat studiile înalte teologice sub scutul bisericii unite, a preferat să abandoneze cariera duhovnicească, decât să ajungă la neplăceri și neajunsuri, cum o pățiseră cu episcopul Bob, luminații clericiei Klein, Sineai și Maior.

El ajunge în Galiția, consilier de tribunal, dar și în această îndepărtare se ocupă de lexicologia română, scrie un dicționar (1804) se ocupă, de traduceri de legi (1787 și 1788), scrie o gramatică (1812) și chiar și de poezie se ocupă.

Lucrările sale au rămas în mare parte în manuscrise. Îl amintim aci, pentru că este aderent și muncitor în direcția și de credințele școalei blăjene. Și îl mai remarcăm, ca poet, eșit din școala blăjană, singurul poet, eșit din școala blăjană, singurul poet cu talent și care a avut urmaș, din școala blăjană, numai pe Andrei Murășianu, — lucru firesc: „Căci curentul etimologist și istoric blăjan reprezintă munca investigatoare a savanților și nu are caracterul profetic al poeziei, pentru care se mai cere și o limbă nu formată artificial, ci produsă de geniul și în mijlocul poporului“.

Ca limbă, versurile lui Budai Deleanu sunt uneori greoaie, dar ca idei dovedec pe omul de talent, îndeosebi spiritual și reflexiv.

Tiganiada, o epopee comică, este lucrarea lui B. cea mai însemnată³⁾, brodată pe o fabulă. Anume, Vlad Țepeș Vodă hotărăște să facă o armată din țiganii veseli și fără griji, pentru a-i trimite în calea unei năvăliri turcești. Adunându-se țiganii în lagăr, încep cu isprăvile, pe cari le povestește poetul. Dăm câteva escepte caracteristice și ca aluzii pentru stările contemporane.

¹⁾ În Macedonia a plecat și a stat mai mulți ani, profesorul din Brașov, răpos. Vasilie Glodariu, — toți adăpați la izvorul „renașterii“.

²⁾ Vezi poezia lui M. Eminescu: La moartea lui Pumnul.

³⁾ Rămasă în manuscris (scrisă între anii 1800—1812), editată de d-l V. Onițiu, în timpul nostru.

Muza lui Omir, care odinioară
Cântași a broaștelor bătălie,
Cântă și mie — fi bunișoară —
Ce se întâmplă în mândra Muntenie,
Când înarmă Vlad Vodă cu silă
Viteaza lui Faraon prăsilă...
O, tu, hârtie mult răbdătoare,
Care pe spate-ți cu voie bună
Toată înțelepția de sub soare
Cu nebunia porți de preună...

Cetele eroilor țigănești ni-le înfățișează poetul
astfel:

Ceata lui Guliman, vestita...
Ceealaltă gloată
În pielcuța goală golișoară
Și sclipind de neagră ca o cioară.

O ceartă se porneste între țigani și generalul
intrevine:

Iar ștergându-și barba Guliman
Sudui de mamă pe Crocan.

Iată o reflexie a unui șef de armată țigănească:

... a scobire o covată
Este o materie mult mai rară
Și mai grea, decât în *polată*
Pe divan șezând, a porunci: „Eu
Cutare, din mila lui Dumnezeu“.

Trufia nemeșului o exprimă astfel ridicolul Beci-
cherec, erou al „Țiganiadei“:

Și astăzi nemeșii mai cu samă
Tot pe ungerie trag și se chiamă,
Tot nemeșul vrea să se rudească
Din oareșcare viță domnească.

Această lucrare dovedește o deosebită cultură
literară, și ca împărțire și ca lucrare, dovedește tot-
odată o destoinicie poetică și conștiință despre aceasta
capabilitate a sa, din partea lui I. B. D., dar o lipsă a
graiului curgător, — defect al școalei din care el face
parte.

Andrei Murășianu (1816—63) născut în Bi-
strița, studiază la Sași în orașul nașterii, trece la Blaj
la teologie iar la 1838 e învățător în Brașov, după un
an profesor la gimnaziul catolic. Dela 1850 e translator
la guvernul Ardealului, din Sibii, unde rămâne până
la moartea sa tristă.

A scris un volum de *poezii* și o carte de caracter
pedagogic „Icoana creșterii rele“ (1848).

În poezii atât ca limbă cât și ca concepții A.
Murășianu este greoi, adeseori forțat. A devenit însă
celebru printr'o singură poezie a sa „Răsunetul“, sau
„Deșteaptă-te Române“, publicată prima-dată în *Foaie
pentru minte, inimă și literatură*, în zilele revoluționare
ale anului 1848, ca un răsunet a sentimentului public
românesc din Ardeal, în fața evenimentelor de-atunci.

Cine nu știe puternica odă a poetului, care chiamă
la deșteptare un popor adâncit „în somnul cel de
moarte“?

„Uniți-vă în ouget, uniți-vă 'n simțiri“

și

„Viitor de aur țara noastră are“...

iată, accentele expresive ale acestui „vates“, — cum îi zice răposatului Aron Densușianu (Istoria limbii și lit. rom. 1885 p. 220).

S. Bărnăuțiu și A. Murășanu sunt acei doi oameni, cari au dat expresie demnă și după adevăr, stării sufletești și aspirațiilor poporului românesc, în anul mântuirii de iobăgie, 1848.

Ei sunt executorii testamentari ai lui Klein, Șincal și P. Maior.

Mișcarea literară

din Ardeal. Pe când în Muntenia se scrisese deja literatură, deși nu de o înălțime nediscutabilă, ci balanșând sub diferite influențe externe și fără o direcție clar stabilită (Văcărescu, Konache, ș. a.), în Ardeal s'a făcut și mai puțin.

Căci dacă școala ardeleană n'a dat poeți ci numai oameni învățați, aceștia și-au pus tot focul inimii și toată puterea minții pentru a deștepta mândria trecutului și încrederea în viitor a neamului românesc, — mai are Ardealul încă un merit, în viața culturală a poporului românesc.

Învățătura însăși, întâi răspândită prin școalele uniților iar după dispozițiunile Mariei Tereziei și alui Iosif II, dezvoltate în măsură și mai mare, a pus bazele unei mișcări culturale, prin tipărirea de cărți, întâi școlare apoi bisericești, de învățatură și morală pentru popor; a provocat începuturi de ziaristică, și a dat o pleiadă de cărturari, dintre cari mulți au propovăduit lumina minții și în principatele române, talmăcind credincioșilor în parte amețiți de străinul panhelenism, mântuitoarea evanghelie a românizmului.

Între scriitorii acestei perioade amintim pe următorii:

Ioan Molnar „doctor de legi și profesor de tămăduirea ochilor la universitatea din Cluj“, un fervent ortodox, născut în Sadu la 1749, pentru merite a fost nobilitat, primind supranumele *de Mülérshcim*. El e și om de litere, și cu mare influență politică. La început condamnase în termeni aspri revoluția lui Horea, în raportul său de mediator din partea guvernului, dar ulterior devine un mare naționalist și iubitor de popor. Neizbutind să primească permisiunea de a face un ziar, în anul 1789, când era ajutat de logea francmazonă, el încercă a doua oară, prin **Paul Iorgovici**, bănățeanul luminat, autorul „Observațiilor de limba română“ (Buda 1799) care să afle la Viena, să scoată foaie la Viena. Dar speriați de ideile franceze, de izbucnirea Revoluției franceze, cei dela Curte nu mai voiau să auză de luminarea poporului. Molnar a mai tipărit la 1798 la Buda „Reatorica“, apoi a tradus din limba franceză o istorie universală. A scris o broșură asupra culturii albinelor (Sibiu 1808) și multe alte lucrări, de gramatică și de popularizarea cunoștințelor necesare pentru viață. Ca om învățat și priceput în toate, a scos în tipar și Mineele (1810) la Buda și un Octoih, la aceeași dată.

Pavel Iorgovici¹⁾ este născut în Vărădia, în Banat. A învățat sârbește și nemțește la școală, românește „dela un dascăl venit din țara românească“. A făcut studii înalte, la Pojon, Viena, Roma, Paris și Londra, învățând toate limbile neamurilor culte. Întors în patrie, e numit fișcal consistorial de episcopul Iosif Ioanovici Șacabent din Verșeț (1799); ulterior, la 1805 numit profesor la gimnaziul din Verșeț, la 1808 moare.

În cartea sa „Observații de limba românească“ (Tipăr. la Buda la 1799), spune, că „limba românească vine dela cea latinească“. A lucrat la „Dicționarul românesc-nemțesc, latinesc-franțuzesc“. Au rămas dela el mai multe manuscrise.

Om erudit și cu profund sentiment pentru neamul său, a avut de suferit și a și muncit pentru folosul Românilor, în timpul aservirii lor, ierarhiei sârbești.

Dimitrie Eustatievici, tot bănățean, fost secretar episcopesc, a scris o gramatică (1757), a tipărit Alexandria, carte poporană (1796) și a făcut și alte traduceri, din slavonește.

Sirul scrierilor menite mai ales să folosească poporului încep a se tipări la Ioan Bart²⁾ (din a cărui tipografie avem un calendar dela 1796) și la Hochmeister în Sibiu, apoi la tipografia cesaro-crăiască din Buda. Muntenii, mai dau și ei pela Sibiu ori Brașov, dar și la Eder în Viena (Văcărescu, Gramatica).

Episcopul neuniților **Gherasim Adamovici**, sârb de neam, avu bunul simț de a se îngrijii de cărți necesare pentru suflet, pe seama credincioșilor săi români. Se tipări din ordinul său, „Preoția sau îndreptarea preoților“, și „Catehismul româno-german“, la 1791 (pe timpul împăratului Iosif II), „Pilde filosoficești“ (1775) și „Liturgia“ din 1798.

Pe timpul episcopului **Vasilie Moga** (1810—1846) se tipăresc multe cărți, pentru folosul școalelor neuniților și pentru folosul obștei, cum sunt: „Cuvinte pentru altoirea vărsatului“ (1804) și „Floarea darurilor“ (1807—8) și mai multe cărți de rânduieli bisericești.

În același timp apar doi poeți populari în Ardeal. La 1801 apare Arghir și Elena, povestee în versuri de **Ioan Barac**³⁾, Piram și Tisbe, poveste duiosă de **Vasilie Aron** (1808) și Leonat și Dorofata, sau povestea bețivului din Longobarda (1820). ș. a.

Acești scriitori vorbeau o limbă mai curată, mai poporană, ne latinizată, așa că sub raportul producției literare, întrec pe învățații blăjeni, cari de fapt au ridicat steagul mândriei naționale, dar n'au putut să dea suflet avântului poetic.

¹⁾ Fiul său, Iosif Iorgovici, a fost profesor la institutul pedagogic din Arad. *Eronat li-a fost nepot.*

²⁾ La 1795 s'a făcut o încercare de a constitui o „Societate filosoficească“ în Budapesta și o publicațiunea: „Vestiri filosoficești“, — dar n'au izbutit.

³⁾ Publică „Foaia Sătească“ apoi „Dumineca“, pentru popor, în Brașov, la 1805. Dar ziarele fiind slab redactate, parte și din lipsa dezvoltării gustului de citit nu au avut durată.

Tipografia universității, din Buda îmbogățește literatura română: cu cărți de legi, cărți bisericești, de școală. Vin cu vremea și autori de prin țara românească la eleganta tipografie.

În această tipografie, se gândi pe la 1816 Zaharia Carcalechi „ferleger“, să editeze o bibliotecă de popularizare românească și luă asuprași popularizarea Calendarelor de Buda.

La 1821 Carcalechi începă a publica o „Bibliotecă românească“, dar cu puțin folos, căci evenimentele din principate (Eteria grecească) îi zădărniciă izbânda întreprinderii.

În părțile banatice și aradane, Românii fiind în contact și în mai apropiată legătură cum și în amestec cu Sărbii, ceea-ce în părțile ardelenne nu eră, a avut să suporte grele vremuri, pentru a se emancipa.

Întemeierea școlii preparandiale din Arad (1812) este o dovadă de concentrare și izbândă a Românilor din părțile acestea, pentru punerea temeliei unei dezvoltări culturale naționale.

Între oamenii, a căror activitate este de remarcant și de însemnată deosebită, amintim pe Dimitrie Țichindeal și Constantin Diaconovici-Loga.

(Va urma.)

CRONICA.

Sf. Sărbători ale Nașterii, s'au oficiat în catedrala din Arad, în ziua întâi, pontificând P. S. S. Dl. Episcop diecezan cu mare suită și anume: R. R. Ciorogariu protosincel, V. Beleş protopop, G. Popoviciu asesor referent, G. Bodea, Tr. Vătan și Dr. T. Botiș profesor preoți, diaconind Dr. I. I. Suciș protodiacon și C. Lazar, Pastorală rostită de P. S. S. a făcut o profundă impresia asupra poporului adunat în mare număr, cu tot gerul de afară. Corul seminarial a cântat, condus de profesorul T. Lugojan.

A doaua zi au servit la sf. liturgie membrii clerului comunei noastre bisericești, iar predica a ținut-o P. On. păr. protopop V. Beleş. Asistență de popor, și de astădată multă, — un semn îmbucurător.

În amândouă zilele P. S. Sa a întrunit la ospitaliera-i masă membri din societatea română din Arad.

Însuflețire pentru școale. În cele mai multe părți ale diecezei noastre, în arhidieceza, in parte și în părțile caransebeșane s'a hotărât, în comunele noastre bisericești, sporirea salariilor învățătoresii, la suma prescrișă de noaua lege art. 27 din 1907. În fruntea tuturor inspectoratelor noastre școlare stă Timișoara, cu 38 comune din 40, cari au votat sporirea.

Apel și rugare I Biserica ortodoxă română din Oradea-mare numită biserică cu lună, edificată la finea veacului al 18-lea, atât după interior cât și după exterior este un edificiu monumental și de model.

Biserica aceasta zidită cu multă iubire de lege și neam precum și cu mari jerfe de bani în decursul unui veac și jumătate într'atâta s'a învechit, încât reclamă o reparare mai radicală. — Credincioșii acestei comune bisericești astăzi însă, atât după număr cât și în partea materială, — au scăzut în mod conziderabil, așa că din mijloacele lor proprii nu mai sunt în stare a acoperi spesele împreunate cu renovarea recerută. — Venitele curente preliminate dela credincioși, precum și venitele din averile bisericești abia pot acoperi spesele împreunate cu susținerea instituțiilor sale culturale.

Între astfel de împrejurări, pe baza încuviințării sinodului eparhial — concluzul Nr. 80—1907, — subsemnatul comitet și sinod parohial apelează la maritimozitatea tuturor credincioșilor din eparhia Aradului și a altor binefăcători generoși, cari se întresează de susținerea instituțiilor noastre religioase-culturale în acest oraș mărginaș, rugându-i să binevoiască a-ne veni într'ajutor cu obolul lor, spre a putea renova și conserva acel edificiu monumental, care servește spre mărirea lui Dumnezeu și spre fala neamului român ortodox din aceste părți espuse.

P. T. Domni colectanți sunt rugați, ca sumele colectate să le trimită la adresa d-lui episcop Dr. Ioan Buna avocat, Oradea-mare (Nagyvárad strada Szilágyi Dezső, iar coalele de colecte la adresa oficiului parohial ortodox român în Oradea-mare (Nagyvárad) strada Beöty Ödön, — până la 1. Nartie 1908. Sumele intrate se vor cvita pe cale publică. Oradea-mare, 1 Oct. 1907. Pentru comitetul și sinodul parohial: Nicolae Zigre pres. com. paroh. Nicolae Fîru not. com. paroh. Dr. Aurel Lazar avocat. Toma Pacala paroh-protopop. Dr. Ioan Buna prim episcop. Iosif Diamandi prim comptabil la „Bihoreana“.

Congrua preoților rom. cat. și gr. cat. În ultima coferență a episcopilor rom. cat., la care au luat parte și 3 episcopi români gr. cat., s'a ales o comisie de 5, care să pertracteze cu ministrul în privinț congruei. „Unirea“ află că regularea congruei se contemplează tot pe bazele pe cari s'a regulat congrua preoților gr. or. Anume preoții cu ecalificație deplină vor primi întregire la 1600 coroane, iar cei cu ecalificație inferioară la 800 cor. De bază la întregire vor servi conscrierile congruale. Proiectul congruei se speră că va fi prezentat dietei în Martie 1908.

Revocare. „Foaie Diecezană“ publică scoaterea din vigoare a ordinului de a se înlătură inscripțiile românești ce se vor fi găsid la unele școale confesionale din acea dieceză, deoarece legea nouă a învățământului nu are putere retroactivă, ca ori ce lege.

Ultima recerere. Toți frații preoți cari au primit deja subscrisul opurile: „Amvonul“ și „Proповedaniile“ și n'au trimis încă prețul lor, sunt rugați, a trimite de loc subscrisului suma cu care dătoresc, căci la dincontra voi fi silit a-i publica cu numele și eventual a încassă și pe altă cale. Curtici. 31 Decem. 1907. Ioan Nicorescu, paroh ort. rom.

Cronică bibliografică.

„Luceafărul” Nr. 22 are următorul sumar: O. C. T. Björnsterne Björnson. — A Seca, Cântec (de Mina Urbantschitsch). — Mihail Sadoveanu, Copilul nimănui. — Maria Cunțan, Fragmente din „Fecioara de Orlean” de Schiller). — O. C. T., Tatăl de Björnsterne Björnson (traducere). — Oct. Goga, Poezia vieții (de Fr. v. Schiller). — G. C. Ionescu, Dela țară. — I. Ciocărlan, Inimă de mamă, (nuvelă). — Liliac, Cântec. (poezie). — I. Agărbicianu, Nepotriviri (nuvelă). — G. B. Duică, Dări de seamă: „Aevea” de I. B. Hétrat. — Red. și adm., Abonații noștri Premiile revistei „Luceafărul”. — Ilustrații: Björnsterne Björnson la masa de scris. Țărani și țărance norvegiane. Port din Bilbor (com. Ciuc) Björnsterne Björnson (portret).

„Revista Generală a Învățământului” III. 5 (Dec.): Reforma inv. secundar în Italia. — St. C. Ioan, Rolul școlii. — Compozițiile la limba română în cursul secundar. — Sistemul american de învățământ. Lecții de 45 de minute. Formarea caracterului în învățământul secundar. Rolul învățătorului în educație. — Cronica pedagogică în România, Germania și Franța. — Bibliografie.

Candela XXVI. Nr. 12. Viața și activitatea Sf. ap. Pavel, de Dr. V. Gheorghiu, Dr. E. Voiutski: Recăsătoria preoților, D. O. Isopescul, Plângerile lui Ieremia. Comunicări, Predică de Crăciun, Cronică, Bibliografie.

Natura III. (Decembre): Din aplicațiunile aerului comprimat, de N. I. Petculescu. Dispariția inelului lui Saturn, I. Carbu. Ce se fac animalele iarna? V. Anastasiu. Lupta corpului omenesc cu boalele, G. G. Lönghinescu. Notițe.

Raport general (al XIX-lea) al „Reuniunii române de agricultură” din comitatul Sibiiului pentru anul 1906 redactat de Victor Tordășeanu (Sibii Tip. Arhid.) cuprinde un bogat material, despre bogata activitate a acelei harnice reuniuni.

Revista „Asociației Învățătorilor” din România (VIII 5 și 6) cuprinde: Păreri relative la organizarea viitoare a învățământului primar. Sugestiunea. Sala-riile. Cum își învață Ghertruda copiii. Școlile de gospodărie fărânești, ș. a.

Progresul (II. 1) foaie culturală socială din Ora-șița, publică un studiu, începând în foiletonul nr-ului prim a. c. Evoluția și Creațiunea, de Aurel Popovici.

Țara Noastră, redactată de O. Goga a depus cautiunea și va costa pe viitor, 5 cor. pe an an, 2-50 pe 1/2 și 1,25 pe 1/4 de an. Numărul 52, ultimul din anul I. cuprinde un bogat și frumos material. Relevăm: Colindă, de O. Goga.

Revista Teologică I. 12. Desvoltarea istorică a anului bisericesc, G. Pletos. Cuvânt de I. Teculescu, Predică la Nașterea Domnului de T. Herman. Predică de Cărtea, Mișcarea literară ș. a.

Transilvania nr. 4 Oct. — Dec. cuprinde: Discursul dlui Andrei Bărsan, Procese verbale, Din despărțăminte, Apel în scopul prelegerilor, ș. a.

Biserica Ortodoxă Română (XXX. 9). Nașterea Domnului. Învățătura creștinească pentru semnul creștinului. Ciprian. Arborii și copacii la vechii Ebrei. Religiositatea și moralitatea la sate. Virtuțile cardinale. Hrisostom ca învățător al adevărurilor Bisericii. Alceolismul la sate. Mișcarea făcută în personalul bisericesc din țară. Copie de pe adresa Inaltei Chiriarhii a Moldovei și Sucevei. Catagrafiia Bisericilor Bucureștene. Evangelia sau viața și învățătura Domnului nostru Isus Hristos. O cuvântare. Donațiuni.

Concurse.

Pentru îndeplinirea parohiei de **cl. III Neagra** se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare.

Emolumentele: 1. 1/2 sesie pământ; 2. Birul dela 70 case 10 Hl. cucuruz sfârmat; 3. Stolele uzitate; 4. Întregirea dela stat 640 cor. 52 fl. respective 1440 cor. 52 fl. conform ecalificațiunii celui ales.

Recurenții sunt avizați, a-și înaintă recursele ad-justate regulamentar și adresate comitetului parohial, din Neagra, la oficiul protoprezbiteral din Bnteni (But-tyin) în termenul indicat, având până atunci a se pre-zentă într-o Duminecă ori sârbătoare în sf. biserică spre a-și arăta desteritatea în oratorie și rituale.

Comitetul parohial

În conțelegere cu: *Traian I. Magier* pprezviter.

—□—

3-3

„Janus” institut de asigurare mutuală pe viață în Viena
s'a fondat în anul 1839, din partea unui grup de bărbați nobili,
este cel mai vechiu „Institut mutual de asigurare pe viață”
pentru Austro-Ungaria.

Se bazează pe legile mutualității în puterea cărora accidentul capitalului anual trece în favorul celui asigurat.

Premii eftine. Condiții de asigurare favorabile.

Imprescriptibilitatea polițelor după 3 ani. Plătirea în caz de duiel și sinucidere după 5 ani.
Asigurare gratuită pentru caz de războiu. — Fără timbru de poliță și taxă de stat — Plătire la moment

Starea de asigurare 111.000,000 cor. | **Averea institutului 31.000,000 cor.**

Sumele de asigurare plătite până acum 56.000,000 cor.

Informațiuni îndatoritoare dă:

Agentura generală pentru Ungaria de sud în Timișoara-Fabric

Lerchengasse Nr. 17. N-rul Telefonului: 422). (23)